

Gazdag Vilmos

Nyelvhasználati sajátosságok a Szovjetunióhoz csatolt Kárpátalján a Vörös Zászló kerületi lap 1945–1946. évi anyagai alapján¹

1. Bevezetés

A sajtótermékek történelmi szempontú vizsgálata komoly hagyományokkal rendelkezik. Ezzel párhuzamosan a bennük megjelenő írások nyelvészeti szempontból is fontos források lehetnek. Átaluk vizsgálhatóvá válnak például olyan jelenségek is, mint a helyesírás változása, az új szavak megjelenése, vagy a kisebbségi helyzetben megjelenő lapok esetén akár a nyelvi helyzet sajátosságai is.

Jelen munka keretein belül a kárpátaljai Beregszászi járás 1945–1946. évi nyelvi sajátosságainak a vizsgálatát tervezem elvégezni a Vörös Zászló című kerületi lap anyagai alapján. A kutatás célja – a korábbi vizsgálataimhoz igazodva – a másodnyelvi hatás nyomán jelentkező nyelvi sajátosságok bemutatása.

2. Történelmi adalékok

A második világháború után Kárpátalja volt az egyetlen olyan régió, amelynek hovatartozásáról nem a béketárgyalások keretében döntöttek a győztes államok, hanem két ország – a Szovjetunió és Csehszlovákia – külön megállapodása rendezte helyzetét (Vida-Zseliczky, 2004, 232. o.). Ez az időszak azonban meglehetősen „mozgalmasnak” tekinthető a régió szempontjából, s a vonatkozó politikai események említése talán szükséges lehet a helyzet teljes megértése szempontjából is. A Vörös Hadsereg 1944. október 2-án foglalta el az első kárpátaljai települést. A magyar haderő október 15-e, a sikertelen kiugrási kísérlet után tartotta az Árpád-vonalat, majd 17-én megkezdte a visszavonulást, mivel Románia kiugrása következtében Dél-Erdélyből az Alföldön keresztül beözönlő 2. Ukrán Front főerői a hátát fenyegették, s így október végére a Vörös Hadsereg lényegében elfoglalta Kárpátalját (Bognár, 2012, 46–47. o.).

¹ A tanulmány alapjául szolgáló kutatás a Magyar Tudományos Akadémia 49/23/2024/HTMT Domus szülőföldi ösztöndíjprogram támogatásával valósult meg.

Az 1944. november 19-én Munkács városában 294 küldött részvételével tartott gyűlésen megalakították Zakarpatszka ('Kárpátontúli', ti. Kárpátaljai) Ukrajna Kommunista Pártját (ZUKP), amely kimondta a kárpátukránok ősi óhaját: a terület, Kárpátontúli Ukrajna újraegyesülését Szovjet-Ukrajnával. November 26-án ugyancsak Munkácson a népbizottságok I. kongresszusának 663 küldötte (magyar nem volt köztük) Kiáltványban (Manifeszt) nyilvánította ki Kárpátalja Szovjet-Ukrajnához való csatolását. Ami egyúttal azt is jelentette, hogy 1944. november 27-étől (egészen 1946. január 22-éig) a ZUKP irányításával, szovjet törvények alapján gyakorlatilag a Szovjetunió egyik szövetséges szovjetköztársaságaként működött, önálló kormánnyal, minisztériumokkal és különféle fő-, illetve szakhatóságokkal (Botlik, 2019, 63–64. o.; Máthé, 2023).

1945. január 21-én Munkácson rendezték meg Zakarpatszka-Ukrajna szakszervezeteinek első területi szintű fórumát, amely „megvitatta a népbizottságok első kongresszusának kiáltványát és a szakszervezetek feladatait”, s melynek résztvevői határozatban „hangsúlyozták Kárpátontúl Szovjet-Ukrajnával való újraegyesülésének szükségességét és fontosságát” (Botlik, 2003, 17. o.). A Szovjetunió 1945. június 29-én a csehszlovák kormánnyal kötött szerződés értelmében bekebelezte Kárpátalját (Illyés, 1989, 73. o.). Másnap, 1945. június 30-án az Ukrán SZSZK Legfelsőbb Tanácsának hetedik ülésszaka törvénybe foglalta Kárpátontúli Ukrajnának Szovjet-Ukrajnával való újraegyesülését. A szerződést néhány hónappal később, 1945. november 22-én Csehszlovákia ideiglenes nemzetgyűlése, november 27-én pedig a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának elnöksége ratifikálta, amivel az formálisan is jogerőre emelkedett (Oficinszkij, 2010, 243. o.). A megerősítő okmányok cseréjére 1946. január 30-án került sor. Vagyis hivatalosan ettől kezdve lett Kárpátalja az Ukrán SZSZK Kárpátontúli Területe, Ungvár területi székhellyel (Zseliczky, 1998, 150. o.). Kárpátalja korábban sohasem tartozott orosz vagy ukrán fennhatóság alá, a területváltozással a Szovjetunió területe beékelődött Magyarország és Lengyelország közé, Magyarország a Szovjetunió közvetlen szomszédjává vált (Horváth, 2005, 133. o.).

Ezt megelőzendő, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének Moszkvában, 1946. január 22-én keltezett, kétszáztizennyelcadik számú rendeletével Ungvár székhellyel létrehozták a „Kárpátontúli” területet, vagyis *Zakarpatszka oblaszty*-ot. Az intézkedéssel megszüntették Kárpátalja addigi autonómiáját, felszámolták szovjet tagköztársaság jellegét, s Ukrajna egyik megyéjévé alakították át. A kárpátontúli terület, vagyis Kárpátalja megyévé szervezése során az ukrán hatóságok tizenhárom rajont (járást) alakítottak ki. A két legnagyobb lélekszámú település, Ungvár és Munkács területi (megyei), nyolc város pedig járási jogú rangot kapott, az úgynevezett mezővárosok száma huszonnyolc, a falvaké pedig ötszázhatvanegy; ez összesen ötszázkilencvenkilenc település (Botlik, 2003, 26. o.).

Az uniformizáló és homogenizáló szovjet politikai, illetve az oroszosító nyelvpolitikai törekvések természetesen egy sor újabb rendeletet és intézkedést vontak maguk után, amelyek tételes számbavételét jelen írás keretei között nem tartjuk megvalósíthatónak, így csupán a nyelvi vonatkozásból is releváns események felvillantására teszünk kísérletet.

1946. augusztus 15–17-én az Ukrajnai Kommunista Párt Központi Bizottsága rendeletet hozott a pártkáderek kinevezéséről. Ez a határozat, valamint a szovjet rendszer kárpátaljai kiépítése volt az apropója annak, hogy Kárpátaljára tömegesen helyeztek főként orosz és ukrán nemzetiségű pártkádereket, hivatalnokokat, humán értelmiségieket, mérnököket, vasúti tisztviselőket, katonatiszteket stb. A betelepítések következménye, hogy míg 1945 előtt a népszámlálások gyakorlatilag nem mutattak ki orosz nemzetiségű lakosságot a mai Kárpátalja területén, 1946-ban viszont már 12 176 orosz nemzetiségű élt Kárpátalján (ezekről részletesebben lásd Csernicskó, 2013, 217–218. o.). A nemzetiségi összetétel (látszólagos) alakulására az is jelentős mértékben kihatott, hogy a hivatalos szovjet felfogás szerint a Szovjetunióban ruszin – a korabeli szóhasználat és a hivatalos elnevezés szerint rutén – nemzetiség nem volt, ezért 1946-ban a hatóságok valamennyi – korábban magát ruszin nemzetiségűnek valló – személyt ukránná minősítették (Kótyuk, 2000, 9. o.). Ugyancsak jelentős hatást gyakoroltak a helyi nemzetiségi összetétel alakulására a Kárpát-Ukrajna Néptanácsa által 1945. augusztus 4-i keltezéssel kiadott №3233. és a №3234. határozatok, valamint a Szovjetunió Belügyminisztériuma 1946. január 15-én kiadott №1034 számú rendelete, amelyek a német és magyar lakosság tömeges kitelepítését irányozták elő (Dupka, 2020, 122–123. o.).

Az etnikai „tisztogatás” mellett megindult a szellemi és a kulturális élet, illetve a szimbolikus terek szovjetizálása is. 1944. november 29-én a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa rendeletben utasította a lakosságot a magyar és német nyelvű feliratok eltávolítására a nyilvános helyeken, decemberben pedig akció indult az iskolai könyvtárak magyar és német nyelven íródott, illetve ezen nyelvekre fordított munkáinak az eltüntetésére, amelyet 1945 tavaszán az iskolák teljes körű államosítása követett. Bár pozitívumként kell azt e téren értékelni, hogy ugyancsak 1945-ben született határozat a magyar nyelvű általános iskolák megnyitásáról (Tornai, 2020, 332–333. o.). Ugyancsak az 1945. év tavaszához kapcsolódik Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának a helységnevek ideológiai alapon történő megváltoztatására irányuló rendelete, amely nyomán egyrészt szlávossították a települések nevét, másrészt pedig minden községben kötelezővé tették, hogy utcákat nevezzenek el szovjet mártírokról, hősokról és partizánokról (Molnár D., 2015, 87. o.). A folyamatot az USzSzk Legfelsőbb Tanácsa Elnöksége által 1946. június 26-án, a településnevek szlávossítására, vagy ahogyan a dokumentumban is szerepelt „a történelmi nevek megőrzéséről, valamint a

kárpátaljai településnevek pontosításáról és egyszerűsítéséről kiadott” rendelete zárja, amely több évtizedre bebetonozza a települések „hivatalos” névhasználatát.

3. A névhasználat alakulása a vonatkozó időszak sajtóanyagaiban

Bár az 1944. októberi harci események nem esnek bele a jelen kutatás során vizsgált időszakba, de az események második évfordulója kapcsán dicsőítő, erős ideológiai színezettel telített visszaemlékezés formájában, a **Szovjet-Ukrajna felszabadulásának második évfordulója** címmel adtak közre egy rövidke írást, amely mellett nyilvánvalóan a fontossága okán sem lenne érdemes elmenni:

„1944 október 14-ke emlékezetes és feledhetetlen nap Hazánk történetében. Ezen a napon fejlődött az egyre győzelmesebb váló Honvédő Háború odáig, hogy Szovjet-Ukrajna területéről a német-fasiszta megszállás utolsó martalócai is kitakarodtak. És innen már csak alig két hétre volt szűkség, hogy mi, a kárpáti terület lakói is felszabaduljunk az idegen kapitalista rabszolgaság alól és a sokszázados álmom megvalósulásaként egyesülhessünk ukrán őshazánkkal. Október 14-én hálával, tisztelettel és szeretettel gondolunk a hős Vörös Hadseregére és a hozzá mindenben méltó front mögötti dolgozókra, akiknek együttes munkája és áldozatkészsége hozta meg a világtörténelmi sikert s vele az itt élt és ide került népek szabadságát és boldogságát. Éljen bölcs vezérünk és tanítónk, a nagy Sztálin!” [VZ_1946. október 13., vasárnap, 3. old.].

Az újság vonatkozó lapszámainak hiányában (csak a decemberi lapszámok váltak elérhetővé) nem tudni, hogy az 1945. évi eseményekről milyen formában nyújtottak aktuálpolitikai tájékoztatást a helyi közösség számára. Az 1946-os lapszámok viszont már teljességgel hozzáférhetőek, így az országos és regionális vonatkozású események kapcsán már közvetlen forrásként is tudnak szolgálni.

Az év első hónapjának írásai között jelentős számban találunk olyan agitációs jellegű írásokat, amelyek a Szovjetunió Legfelső Tanácsának 1946. február 10-én történt megválasztását kiemelt eseményként kezelik, s a szavazójog biztosítását a sztálini alkotmány eredményeként bemutatva azt is egyértelműen leírják, kiknek nyújt a választásokon való részvételhez jogot az „emberi szabadságnak és egyenlőségnek ez a nagyszerű törvénye”:

„A Szovjet Unióban már 18 éves korától választó mindenki, aki nem gyöngélméjű s akit a népbíróság választói jogától ítéletileg meg nem fosztott, s emellett választói joga van valamennyi katonának is”. [VZ_1946. január 13., vasárnap, 1. old.].

Az újság hasábjairól az olvasóközönség a jelöltek személyéről is pontos tájékoztatást kap(ott):

„A kárpáti terület munkásai a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Szövetségi Tanácsába első küldöttjelöltként Sztálin Joszif Visszarionovicsot, a Szovjetunió népeinek vezérét és atyját jelölték, úgyszintén legbensőbb tanácsadóit, a kormány vezetőit, Molotov Vjacseszlav Mihajlovicsot, Kalinin Mihail Ivanovicsot, Vorosilov Klimentij Efremonovicsot, Chruscsov Mikita Szergijevicsot, Kaganovics Lázár Mojszejovicsot, Mikoján Anasztáz Ivanovicsot, Andrejev Andrij Andrijovicsot, Zsdanov Andrij Olexandrovicsot, Malenkov Grigorij Maximilianovicsot, Berija Lavrentij Pavlovicsot, Voznyeszenszkij Mikola Olexandrovicsot, Svernik Mikola Mihajlovicsot.

A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa küldöttjelöltjeivé, a nemzetiségek Tanácsába a Zákárpát-terület munkásai a párt-, szakszervezeti és munkásgyűléseken, továbbá a parasztság és az intelligencia gyűlésein területünk legjobb fiait jelölték: Turjanica Iván Ivánovicsot, a Zákárpát-terület területi tanácsának elnökét és az AK(b)P Zákárpát-területi bizottságának titkárát, a Szövetségi Tanácsba pedig Vas Iván Mihajlovicsot, az (AK(b)P Zákárpát-területi bizottságának titkárát, Ruszin Vaszily Pavlovicsot, a területi bíróság elnökét és Petriscse Hanna Ivanovnáat Lozanszkoje község (volovei kerület) parasztasszonyát.” [VZ_1946. január 17., csütörtök, 1. old.].

Az írást a régió névhasználatát illetően is érdekes lehet megnézni. Abban ugyanis a Kárpáti terület elnevezés mellett, több ízben *Zákárpát-terület*-ként is említésre kerül a néhány nappal később (emlékeztetőül: 1946. január 22.) létrejövő zákárpátszakai vagy kárpátontúli terület². Utóbbi eseményről természetesen a Vörös Zászló is beszámolt:

„Megerősítendő az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének előterjesztése a zákárpátszakai területnek, Uzshorod városközponttal való megalakításáról. A zákárpátszakai terület keretébe a következő városok kapcsolandók: Uzshorod, Mukacsevo és a következő kerületek: berehovói kerület, Berehovó város központtal, Veliki Bereznai, Veliki Berezne község központtal, voloveci, Volovec község központtal, volovói, Volovó község központtal, irsava, Irsava község központtal, mukacsevói, Mukacsevó város központtal, percesenyi, Perecsiny község központtal, rahovói, Rahovó község központtal, szvaljavai, Szvaljava község központtal, szevljusi, Szevljus város központtal, tyacsevói, Tyacsevó

² A vonatkozó rendelet elérhető az alábbi linken: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3a-01>

község központtal, uzshorodi, Uzshorod város központtal és huszti, Huszt város központtal.” [VZ_1946. február 3., vasárnap, 1. old.].

Érdekes adalék lehet az elnevezés használatával kapcsolatosan az a tény is, hogy az 1946. évi lapszámokban (illetőleg a későbbi évek anyagaiban is) az elvileg hivatalos, de a magyar használat tekintetében amúgy is elég labilis írásmóddal megjelenő *zakarpatszkai*, vagy *zákárpátszkai*, avagy *zakarpátszkai terület* névformával mindösszesen hat alkalommal éltek a szerkesztőség munkatársai. Ennél is kevesebbszer, csupán egy-egy alkalommal fordul elő a későbbi időszakok során igen gyakorivá váló *Kárpánton túli* vagy *Kárpánton túl terület* elnevezés használata. A leggyakrabban ugyanakkor a *Kárpátalja* formátummal találkozni. Ha csak az 1946-os lapszámokat nézzük, akkor is 33 előfordulást adatolhatunk.

A névhasználati bizonytalanságok kapcsán példákat természetesen nem csak a régió nevét illetően találhatunk. Jó pár ilyen esettel találkozni a különböző településnevek kapcsán is, főleg azt követően, hogy 1946. június 25-én az USZSZK Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége kiadta *A történelmi elnevezések megőrzéséről, valamint a Kárpátaljai terület településneveinek pontosításáról és rendezéséről* szóló rendeletét³. Az ezzel kapcsolatos közlemény a lap 1946. július 11-ei számában került közreadásra, mely szerint:

„Az USZSZK Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége 1946. június 25-én kelt rendeletével abból a célból, hogy megőrizze a meglévő elnevezések történelmi eredetét, valamint azok pontosságát és elrendezését, a kárpáti terület lakóhelyeinek elnevezésében a következő változásokat eszközölte: 1. Berehová körzet. Ardó községet el kell nevezni Csopivka községnek. Asztély községet – Luzsánka községnek. Benyá községet – Dobroszillja községnek. Harangláb községet – Dzvinkove községnek. Hetjen községet – Lipove községnek. Battyú községet – Vuzlove községnek. Nagyút községet – Veliká Harazdivka községnek. Kisgút községet – Málá Harazdivka községnek. Zápszony községet – Zásztávne községnek. Kígyós községet – Zmijivka községnek. Tasnád községei – Zátisne községnek. Som községet – Derenkovec községnek. Jánosi községet – Ivánivka községnek.” [VZ_1946. július 11., csütörtök, 2. old.].

A lap hasábjain így meglehetősen sok módoszata van a településnevek használatának, de következetesnek összességében egyik sem mondható.

A helynév leggyakrabban írásonként változó, lényegében a szerzői „önkény” kérdése, hogy melyik névalak is kerül szerepeltetésre, így pl. egymástól függetlenül találkozhatunk a Battyú: *Gyengén mozog Battyú és a környékén fekvő községek,*

³ A rendelet teljes szövege megtekinthető az alábbi linken: <https://n9.cl/2t9403>

amelyek még a kölcsön kapott állami vetőmagot sem szolgáltatták vissza [VZ_1946. augusztus 22., csütörtök, 1. old.] és Vuzlove megnevezésekkel is: Vuzlove község kulturhelységében népes gyűlést tartottak, melyen behatóan foglalkoztak az állami gabona felvásárlás kérdésével [VZ_1946. november 24., vasárnap, 1. old.].

Gyakorta viszont egymás mellett, egyfajta pontosításként mindkét név használata is jellemző volt: Zmijivka (Kígyós) határában a búzakeresztek még a táblákon vannak, de közöttük már szántásokat látunk. [VZ_1946. július 18., csütörtök, 1. old.], vagy Lipove (Hetyen) község végrehajtó bizottsága a múlt héten ülést tartott, melyen beszámoltak az eddig elvégzett munkákról és megbeszélték a további tennivalókat [VZ_1946. augusztus 15., csütörtök, 1. old.].

De az is előfordul, hogy ugyanazon íráson belül az egyik település neve a magyar névhasználati szokásokból ismert formában, a másiké pedig párhuzamosan, a két névalak megadásával kerül szerepeltetésre: pl. *Legkevesebb vetés van Zápszonyban, ahol eddig 28 és Csetovón (Csetfalva), ahol 31 hektárt vetettek el* [VZ_1946. október 17., csütörtök, 1. old.].

Ez a sokrétű névhasználat gyakran, és talán érthető módon, a településnevek felcserélését, tévesztését is magával vonta. Pl. az alábbi szövegrészben: *A kenyérmagvak tisztításához és csávázásához körzetünk más községeiben is hozzáfognak már, így Visnyi Remeti (Felsőremete), Nyizsnji Remeti (Alsóremete), Nove-Szelo (Beregújfalu), Zatisne (Zápszony), Zmijivka (Kígyós) és Csopivka (Ardó)* [VZ_1946. szeptember 12., csütörtök, 2. old.]. Zatisne vagyis Tasnád Zápszonyként (ami Zásztávne) került azonosításra. Az egyik ilyen jellegű névkeveredés kapcsán a lap helyreigazítást is közölt:

„A „Vörös Zászló” 1946 november 11-én megjelent számának második oldal, első hasábján levő „Aki letagadja azt, amije van” című cikkbe sajtóhiba folytán került (Halábor) Hrabarovo község neve (Harangláb) Dzvinkove helyett. Helyesen tehát: Dzvinkove teljesítette a hús- és szénabeszolgáltatást 137 százalékban és Dzvinkoven lakik Baranyai Lajos, aki eltitkolta 21 hektár földje felét.” [VZ_1946. november 17., vasárnap, 2. old.].

4. A korszak reáliáinak nyelvhasználati és helyesírási sajátosságai

A Vörös Zászló említett évekből vett lapszámait illetően számos olyan helyesírási következetlenségre találhatunk példát, amelyek alapvetően a szerzői vagy nyomdászati figyelmetlenség következményei. Ilyennek tekinthetők például az egy íráson belül előforduló eltérő szóalakok megjelenései, pl. a címben előforduló **kontrol-bizottság** a hozzá tartozó cikk szövegében már **kontroll-bizottság** formában szerepel [VZ_1946. január 3., csütörtök, 2. old.], vagy hasonló eltérést figyelhetünk meg a **volébal** (ukr., or. *волеубол* 'röplabda') esetében: pl. „Délután

volébal, box, birkózás, végül futballmeccs a kórház és vasutasok, majd a Spárták és az MSE között.” [VZ_1946. július 21., vasárnap, 2. old.], illetve a **voléball-pálya** (hibrid kölcsönszóként az ukr. or. *волеўбол* 'röplabda'-ból), pl. „Tervbe vettük voléball-pálya építését is, melyhez a szükséges anyag egy részét az államtól már meg is kaptuk.” [VZ_1946. augusztus 1., csütörtök, 2. old.]. Utóbbi esetben nyilván erősebb az angol nyelvi *volleyball* hatása. Hasonlóan érdekes és nyilvánvalóan a nyelvi sokszínűséget, illetve az időviszonyt is szemléltető eset az, amikor A beregszászi hétosztályos iskola szilveszter-estje címmel megjelenő írásban már ezt olvashatjuk: „A beregszászi magyar tannyelvű hétvéfolyamos iskola, az orosz tagozattal karöltve, nagy gonddal és hozzáértéssel összeállított szilveszter-délutánnal búcsúzott az évtől.” Ebben az esetben az **osztályt** az **évfolym**, az **estet** a **délután** váltotta fel. [VZ_1946. január 6., vasárnap, 2. old.].

Ilyen példákat tucatjával lehetne említeni, de érdekesebb kérdésként tekinthetünk az államapparátus működésével kapcsolatosan megjelenő szláv eredetű szavak körüli bizonytalanságokra. Az ilyen szavak magyar alakjának megjelenési formái nyilvánvalóan ugyancsak a szerzők egyéni belátásmódjának az eredményeképpen jöhettek létre. Ezek között említhetjük például az *Alekszej Grigorjevics Sztahanov*-ról elnevezett mozgalom, illetve az abban résztvevők megnevezését, amely egyidejűleg jelenik meg *ch-s*, pl. **sztachanovisták**: „A sztachanovisták részére szekrényt csináltattunk, melyben fényképeket fogjuk elhelyezni.” [VZ_1946. június 9., vasárnap, 2. old.] és *hh-s* alakban is, pl. **sztahhanovisták**: „A sztahhanovisták egész sora kitüntetésben részesült és ezen felül pénzjutalmakat kaptak.” [VZ_1946. november 7., csütörtök, 2. old.], vagy hasonló jelleggel tekinthetünk az **okkupáns** (or., ukr. *окупант* 'megszálló'), pl. „De nem riadtunk vissza a nehézségektől és 1 év alatt többet tettünk, több eredményt értünk el, mint más okkupánsok évtizedek, évszázadok alatt.” [VZ_1946. január 31., csütörtök, 2. old.], illetve az ugyanitt, azonos, főnévi jelentésben szereplő **okkupáló** (ukr., or. *окупант* 'megszálló') pl. **okkupálók**: „Óriási nehézségekkel állottunk szemben, ez a nehézség volt az okkupálók gyarmati politikája.” [VZ_1946. január 31., csütörtök, 2. old.] alakok előfordulására is, ugyanúgy, ahogyan a **paszportizálás**, pl. A körzeti milícia-osztályokat biztosítani kell, hogy a paszportizálás idején helyiségek álljanak rendelkezésre a paszportizáló állomások részére. [VZ_1946. augusztus 29., csütörtök, 2. old.], illetve **paszportizáció**, pl. „A gyűlésen mindenekelőtt ismertették a bevezetendő paszportizációt, mely nemcsak személyazonossági, hanem állampolgársági igazolásul is szolgál.” [VZ_1946. augusztus 18., vasárnap, 2. old.] alakváltozatokra. Ez utóbbival analóg jelenségeként említhetjük a magyar nyelvben általánosan használt *privatizálás/privatizáció, restaurálás/restauráció* szópárokat is.

A vonatkozó lapszámok anyagai között a szavak alakját illetően találkozni néhány sajátos megoldással is. Ezek között találni olyan szavakat is, melyeket a szerzői figyelmetlenség eredményének is lehet tekinteni. Ilyen pl. az **instuktor** szó, ami

nyilvánvalóan az *instruktor* (a latin eredetre visszavezethető ukr. *інструктор*, or. *инструктор* 1. 'oktató, nevelő', 2. 'a párt felsőbb és alsóbb szervezetei közötti kapcsolatot biztosító személy') szó hibásan leírt változata, pl. „Az őszi és a téli délutánokon sűrűn jártak házunkhoz az instuktorok, hogy fejünkbe verjék a tudnivalókat.” [VZ_1946. február 7., csütörtök, 3. old.]. Akadnak azonban olyan fordításon alapuló egyedi szóalkotások is, amelyek a magyar nyelvben az elsősorban idegen szavakhoz járuló *-ista* mellék- és főnévképző (erről részletesen lásd: Gyalmos, 1933; T. Somogyi, 2011) segítségével került megalkotásra, olyan szavak mintájára, mint például az *egyetemista*, *forgalmista*, *irodista*, *polgárista*, *zongorista*. Ide sorolható például a **tankista** (ukr. *танкіст*; or. *танкист* 'harckocsizó katona'): „A szovjet gyalogság, tüzéség, repülők, tankisták, haditengerészeti flotta, az SzSzKSz valamennyi fegyveres erői, becsülettel teljesítették a haza iránti kötelességüket.” [VZ_1946. február 7., csütörtök, 3. old.], vagy a szláv nyelvi alaktól még inkább eltérő **tanfolyamista** (ukr., or. *курсант* 1. 'hallgató'; 2. 'kadét'): „Olyan folyamatosan olvasnak, főnevet és igét olyan biztosan ragoznak, hogy egy felnőtt tanfolyamista is bátran megirigyelné.” [VZ_1945. december 6., csütörtök, 2. old.].

Az újság hasábjain természetesen számos, a korszakhoz tartozó historizmussal találkozni, amelyek ma már a történelmi írásokban is ritkán vagy csupán más alakban fordulnak elő. Ide sorolhatjuk például: **bolsevikiek** (mai szóhasználatban inkább a *bolsevikok* formával találkozni 'baloldali forradalmi marxista pártplatform volt, melyet Vlagyimir Lenin hozott létre'): „Ebben nyilvánult meg a Szovjetunió népeinek forró és életképes szovjet hazafisága, valamint az az erő és az az életképes politika, amelyet tántoríthatatlanul vezetett a bolsevikiek pártja.” [VZ_1946. február 7., csütörtök, 2. old.], **narodnyik** ('a parasztság felszabadításáért küzdő értelmiségi mozgalom Oroszországban'): „A narodnyikok hozzáfogtak a parasztság fellazításához.” [VZ_1946. szeptember 19., csütörtök, 2. old.]. De talán ide tartozóként tekinthetünk a **zemsztvó** (ukr., or. *земства* 'a helyi önkormányzatok választott, végrehajtó szervei a XIX. század 2., illetve a XX. század első felében'): „Zemsztvónak hívták a vidéki közigazgatás helyi szerveit, amelyek a falusi lakosság dolgaival, az utak, kórházak, iskolák ügyeivel foglalkoztak.” [VZ_1946. október 13., vasárnap, 4. old.], illetve a manapság ugyancsak kevésbé használatos **Kompárt** (értsd Kommunista Párt): „Az értekezleten értékes útmutatást adott a további munkákra nézve a Kompartagitációs és propaganda-osztályának vezetője, Kucser Péter elvtárs.” [VZ_1945. december 13., csütörtök, 1. old.].

5. A kutatás során adatolt egyéb csoportokba sorolható szláv kölcsönszavak

Természetesen a kutatás során nem csak az eddig bemutatott és részletesebben is elemzett kölcsönszavak és szovjetizmusok kerültek adatolásra. A dolgozat terjedelmi korlátai miatt ezek alaposabb elemző bemutatására jelen írás keretei

között nincs lehetőség, így ezeket egy értelmező-etimológiai szótár formájában adom csupán közre:

agronom < ukr., or. агроном 'agronómus' – Ez a helyzet az orvosokat és az agronomokat illetőleg is. [VZ_1946. június 23., vasárnap, 1. old.]

ambulatórium < ukr. амбулаторія; or. амбулатория 'rendelőintézet' – Nagy mértékben megnövekedett a kórházak, a poliklinikák és ambulatóriumok száma, amelyekben a terület dolgozói díjtalan orvosi kezelésben részesülnek. [VZ_1946. november 28., csütörtök, 1. old.]

dekret < ukr., or. декрет 'rendelet, dekrétum' – A Szociális Biztosítást a Náradni Ráda által 1945 évi március hó 16-án kiadott és 1945 évi július hó 1 napján érvénybe léptetett 19. számú rendeletben (Dekret) foglaltak szerint kell gyakorolni. [VZ_1946. március 31., vasárnap, 2. old.]

derzsszortfond < ukr. держсортфонд ← державний фонд сортив рослин 'Állami Növényfajta Alap vagy Fajtalettár' – Berehovon a Bogdán Chmelnicki utcában (volt Bocskay u) 45. szám alatt „Derzsszortfond” állami vetőmagraktár) létesült. [VZ_1946. szeptember 19., csütörtök, 1. old.]

diákspártakiáda < ukr. спартакиада, or. спармакуада-ból képzett hibrid kölcsönszó 'az olimpiához hasonló sportjátékok a Szovjetunióban és a szocialista országokban, spartakiád' – A vasárnapi diákspártakiádán ott lenni: kötelessége minden beregszászi és közeli vidéki öntudatos szovjet állampolgárnak! [VZ_1946. június 30., vasárnap, 1. old.]

diszpanzer < ukr., or. диспансер 'szakrendelő, gondozóintézet' – Míg azelőtt a Kárpáti területen mindössze 5 gyógyintézet volt, addig az egyesítés óta 26 kórházat, 13 anya- és gyermek tanácsadót, 300 szülészeti állomást, 1 tüdőbeteg-, 7 egyéb diszpanzert, 35 gyógyszertárt és egy egészségügyi kiképző-kórházat nyitottak meg. [VZ_1946. október 24., csütörtök, 1. old.]

fizkultúra – A sporttelepen az ünnepet Medve László, a városi fizkultúra vezetője nyitja meg. [VZ_1946. július 21., vasárnap, 2. old.]

hucul < ukr., or. гуцул 'a Kárpátokban élő ukrán népcsoport' – Az összes huculok tudják, hogy az ország készül a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsába szóló választásokra. [VZ_1945. december 13., csütörtök, 2. old.]

keraszin < ukr., or. керосин 'petróleum, kerozin (értsd. repülőgép üzemanyag)' – A beregszászi járásba a felvásárlás céljaira kiutaltak 115.500 rubel értékű textilárut, 147.000 rubel értékű trikotázs anyagot, 9500 rubel értékű kera-szint 19.000 rubel értékű sót és 36.000 rubel értékű gyufát. [VZ_1945. december 2., vasárnap, 2. old.]

koksza-gin < or. коксагуз 'gumipitypang, csusz' – Egyik legérdekesebb ilyen növény a koksza-gin nevű gumi természetmenny. [VZ_1946. április 7., vasárnap, 1. old.]

- kooperatívás** < ukr., or. *koonepamyua*-ból képzett melléknév 'szövetkezeti' – A korcsmából, melynek bor- és pálinkagőzében nemrég naplopók, falurosszak marakodtak, verekedtek, kooperatívás bolt lett, ahol elsőkézből, olcsó pénzen kaphatni mindenféle árut. [VZ_1946. november 10., vasárnap, 1. old.]
- kulák** < ukr., or. *кулак* '1. a Szovjetunióban gazdasági korlátozásokkal sújtott gazda; 2. zsírosparaszt' – A kulákokat izolálni kell, hogy ne legyen befolyásuk a nép tömegeire. [VZ_1946. december 19., csütörtök, 2. old.]
- machorka** < ukr., or. *махорка* 'kapadohány' – Amennyiben parasztgazdaságokban cukorrépát, hosszúrostú lent, kendert, dohányt és machorkát termelnek, az ilyen gazdaságok részére, a szemesztermény-beszolgáltatás terén engedményeket kell tenni, e növényekkel ténylegesen bevetett terület mértéke szerint, az illető gazdaság normái alapján. [VZ_1946. augusztus 18., vasárnap, 1. old.]
- milicia** < ukr. *милиція*; or. *милиция* 'rendőrség' – Aki megtalálta őket (értsd: elveszett iratokat), vagy tud róluk, adja át a milicián. [VZ_1946. szeptember 12., csütörtök, 2. old.]
- misztorg** < ukr. *містторг* ← *міський торг* 'városi kereskedelmi vállalat' – Szellemesen jellemző kiállításuknál vagy impozáns tömegüknél fogva külön megemlítendő: a különböző iskolák, a malmok, a téglagyárak, a misztorg, az állami egészségügyi szervek, a vasutasok, az állami bortörzst és szőlőmunkások és a Beregszász melletti falvak dolgozóinak csoportja. [VZ_1946. november 10., vasárnap, 1. old.]
- moldvák** < or. *молдовани* 'moldávok' – Szovjet-Moldova teljes egészében egyesítette a moldvák által lakott területeket. [VZ_1946. február 7., csütörtök, 1. old.]
- Národná Rádá** < ukr. *Націона Рад* 'Néptanács, Nemzeti Tanács' – A Národná Rádától földet kapott és ezen megkezdte a munkát. [VZ_1946. május 5., vasárnap, 2. old.]
- olimpiád** < ukr. *олімпіада*; or. *олимпіада* 'vetélkedő, olimpia' – Beregszász városa és a beregszászi járás szervezett ifjúsága f. hó 12- én, vasárnap de 12órákor (moszkvai idő) Beregszászon, a moziépület emeleti termében olimpiádot rendez. [VZ_1946. május 12., vasárnap, 2. old.]
- poligrafikai** < ukr. *поліграфічний*; or. *полиграфический* 'nyomdaipari' – A lyvovi poligrafikai intézetbe az 1946/47 tanévre a mérnöki-technológiai, a mérnöki-ekonomikai és szerkesztői-kiadói szakokra való felvételre jelentkezni lehet ezévi július hó 31-éig. [VZ_1946. július 14., vasárnap, 2. old.]
- profráda** < ukr. *профрада* ← *професійна рада* 'szakmai tanács' – Mint tudjuk, az úgynevezett profráda üléseket átszervezték és most csupán jelentéstételre hívják be a szakcsoportvezetőket. [VZ_1945. december 13., csütörtök, 1. old.]

- rajon** < ukr., or. район '1. járás; 2. kerület, körzet' – *L. Amandzsanova, a hősanja, a kraszinovodi terület kazandzsiki rajon mezőgazdasági kolhoznöje, aki 10 gyereket szült és felnevelt.* [VZ_1946. szeptember 26., csütörtök, 2. old.]
- reklámiroz** < ukr. рекламувати; or. рекламировать 'reklámoz', a XX. század elején a magyar köznyelvben is előforduló szórványos szóalak, lásd pl. *Különb. tudomásunk van róla, hogy van a hentesek közt olyan, aki úgy reklámiroz maga mellett, hogy egyedül csak ő vág egészséges disznót, a többiek meg kényszervágottakat mérnek.* (Ceglédi Ujság, 1910. https://adt.arcanum.com/sk/view/CeglediUjsag_1910/) – *Sajnos, későn reklámirozták az estét és ezért kevés közönség gyűlt össze, amely azonban annál lelkesebben tapsolta a szereplőket.* [VZ_1946. június 2., vasárnap, 2. old.]
- rezolúció** < ukr. резолюція; or. резолюция 'határozat, állásfoglalás' – *Szünet után folytatódott a megbeszélés és a késő délutáni órákban sor került a rezolúcióra.* [VZ_1946. szeptember 29., vasárnap, 2. old.]
- szilyhospostacsénya** < ukr. сільськогосподарського оснащення 'mezőgazdasági gépellátó' – *Berehová a szilyhospostacsényánál egészen olcsó árban elegendő szutyerfoszfát fog állni a gazdák rendelkezésére.* [VZ_1946. szeptember 10., vasárnap, 2. old.]
- sztrachkasa** < ukr., or. страхкаса ← ukr. страхова каса, or. страховая касса 'biztosítási pénztár' – *Az utóbbi napokban elterjedt az a hír, hogy megszűnik a Szociális Biztosító Intézet (Sztrachkasa) működése.* [VZ_1946. március 31., vasárnap, 2. old.]
- verhovinai** < ukr. верховина-ból képezve 'hegyvidéki, felföldi, felvidéki' – *A verhovinai falvak lakosai, csak most, a szovjet kormány alatt, láttak először filmelőadásokat.* [VZ_1946. október 24., csütörtök, 1. old.]
- Zákárpátpaliva** < ukr., or. Закарпатпаливо ← a Закарпаття és a паливо 'tűzelő- vagy fűtőanyag' szavak összetételéből létrejött hivatal-megnevezés 'Kárpátaljai-tűzelőanyag ellátó' – *Az erdőgondnokság és a Zákárpátpaliva közösen igyekeznek ezt az óriási famennyiséget leszállítani.* [VZ_1945. december 20., csütörtök, 3. old.]
- zootechnikus** < ukr. зоотехнік; or. зоотехник '1. állattenyésztési szakember; 2. zootechnikus' – *A földművelési egyesület munkára felfogadhat szakértőket: gazdaszokat, zootechnikusokat, mérnököket, könyvelőket, stb.* [VZ_1946. augusztus 4., vasárnap, 2. old.]

6. Összegzés

Amint az a fent leírtakból egyértelműen látszik, a szovjet hatalom a terület bekebelezését követően egy gyors és meglehetősen intenzív folyamat keretei között próbálta meg kiépíteni a hiányzó intézményrendszert, s ezzel egyidejűleg

terjeszteni a párt eszmeiségét. Ez utóbbi kiemelt célként jelent meg, s minden lehetséges eszközt felhasználtak a jobb eredmények elérése érdekében.

A helyi szervek és a sajtó is intenzíven bekapcsolódott a lakosság eszmei nevelésébe, ami nyilván ahhoz vezetett, hogy az aktuális eseményekről való tájékoztatás egyrészt ideológiai színezettel valósult meg, másrészt az intézményrendszer, a politikai, társadalmi és gazdasági élet uniformizációja és szovjetizációja nyomán számos orosz és ukrán kölcsönzó és fogalom került be a magyar szóhasználatba. E szavak egy része, épp az ideológia színezet miatt mára archaizálódott és passzív használatúvá vált, de vannak olyan, a pártideológiához kevésbé kötődő szavak is, amelyek máig használatosak maradtak.

Irodalom

1. Bognár Zalán 2012. A kárpátaljai magyar és német polgári lakosság tömeges elhurcolása szovjet hadifogságba. *Orpheus Noster. A KRE Eszme-, Kultúr-, és Vallástörténeti Folyóirata* 4/2: 46–60. o.
2. Botlik József 2003. Kárpátalja mint Zakarpatszka-Ukrajna autonóm szovjet tagköztársaság (1944. november 27. – 1946. január 22.) II. *Valóság* 46/11: 17–38. o.
3. Botlik József 2019. Kísérletek szovjet „Nagy-Kárpátalja” létrehozására 1944–45-ben. *Trianoni Szemle* 11/1–2: 63–73. o.
4. Csernicskó István 2013. *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Budapest: Gondolat Kiadó.
5. Dupka György 2020. *A kárpátaljai magyarság, németiség elhallgatott tragédiája, 1944–1946*. Budapest–Ungvár: InterMix Kiadó.
6. Gyalmos János 1933. Latin eredetű képzőink. *Magyar Nyelv* 29/7–8: 221–235. o.
7. Horváth Jenő 2005. *Világpolitikai lexikon 1945–2005*. Budapest: Osiris Kiadó.
8. Illyés Elemér 1989. Kárpátaljáról jelentik. *Katolikus Szemle* 41/1: 73–76. o.
9. Kótyuk Erzsébet 2000. *A népi gyógyítás hagyományai egy kárpátaljai magyar faluban. Örökség I*. Budapest: Európai Folklór Intézet – Osiris Kiadó.
10. Máthé Áron 2023. *Több mint 150 tény az ukrán-magyar kapcsolatról. 30 év mérlege*. Budapest: Századvég Kiadó.
11. Molnár D. Erzsébet 2015. *Kárpátaljai magyarok a szovjetunió hadifogoly- és munkatáboraiiban (1944–1953). Doktori értekezés*. Debrecen: Debreceni Egyetem. Elérhető: <https://dea.lib.unideb.hu/items/66c29e50-7bbf-4c37-ace6-8dc48815995c>
12. Oficinskij Román 2010. A szovjet–csehszlovák tárgyalások és egyezmény Kárpátalja sorsáról. In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (főszerk.) *Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra*. Budapest: Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete. 242–244. o.
13. T. Somogyi Magda 2011. Janurik Tamás, Magyar képzőszótár. A mai magyar köznyelv képzőváltozatai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009. XXVIII + 337 lap. *Magyar Nyelv* 107/2: 227–232. o.

14. Tornai Csongor Gáspár 2020. A kárpátaljai magyarság erőpróbái (1944–1946). In: *Vörös és fehér: Társadalmi-politikai átmenetek Északkelet-Magyarországon a 19–20. század fordulójától*. Eger: Eszterházy Károly Egyetem – Líceum Kiadó. 325–337. o.
15. Vida István – Zseliczky Béla 2004. Az 1945. június 29-i szovjet–csehszlovák szerződés Kárpátaljáról. *Külügyi Szemle* 3/1–2: 232–260. o.
16. Zseliczky Béla 1998. *Kárpátalja a cseh és szovjet politika érdekerében 1920–1945. Politikátörténeti füzetek X.* Budapest: Napvilág Kiadó.

References

1. Bognár, Zalán 2012. A kárpátaljai magyar és német polgári lakosság tömeges elhurcolása szovjet hadifogságba [The mass deportation of the Hungarian and German civilian population of Transcarpathia to Soviet captivity.]. *Orpheus Noster. A KRE Eszme-, Kultúr-, és Vallástörténeti Folyóirata* 4/2: 46–60. o. (In Hungarian)
2. Botlik, József 2003. Kárpátalja mint Zakarpatszka-Ukrajna autonóm szovjet tagköztársaság (1944. november 27. – 1946. január 22.) II. [Transcarpathia as the Autonomous Soviet Republic of Zakarpatska-Ukraine (November 27, 1944 – January 22, 1946) II]. *Valóság* 46/11: 17–38. o. (In Hungarian)
3. Botlik, József 2019. Kísérletek szovjet „Nagy-Kárpátalja” létrehozására 1944–45-ben [Attempts to create a Soviet “Great-Carpathia” in 1944–45]. *Trianoni Szemle* 11/1–2: 63–73. o. (In Hungarian)
4. Csernicskó, István 2013. Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010) [States, Languages, Official Languages: Language Policy in the Territory of Present-Day Transcarpathia (1867–2010)]. Budapest: Gondolat Kiadó. (In Hungarian)
5. Dupka, György 2020. *A kárpátaljai magyarság, németiség elhallgatott tragédiája, 1944–1946* [The Silenced Tragedy of the Hungarians and Germans of Transcarpathia, 1944–1946.]. Budapest–Ungvár: InterMix Kiadó. (In Hungarian)
6. Gyalmos, János 1933. Latin eredetű képzőink [Our suffixes of Latin origin]. *Magyar Nyelv* 29/7–8: 221–235. o. (In Hungarian)
7. Horváth, Jenő 2005. *Világpolitikai lexikon 1945–2005* [World Political Lexicon 1945–2005.]. Budapest: Osiris Kiadó. (In Hungarian)
8. Illyés, Elemér 1989. Kárpátaljáról jelentik [Report from Transcarpathia]. *Katolikus Szemle* 41/1: 73–76. o. (In Hungarian)
9. Kótyuk, Erzsébet 2000. *A népi gyógyítás hagyományai egy kárpátaljai magyar faluban. Örökség I.* [The Traditions of Folk Healing in a Hungarian Village in Transcarpathia. Heritage I.]. Budapest: Európai Folklór Intézet – Osiris Kiadó. (In Hungarian)
10. Máthé, Áron 2023. *Több mint 150 tény az ukrán–magyar kapcsolatról. 30 év mérlege* [More than 150 Facts About Ukrainian–Hungarian Relations: The Balance of 30 Years.]. Budapest: Századvég Kiadó. (In Hungarian)
11. Molnár D., Erzsébet 2015. *Kárpátaljai magyarok a szovjetunió hadifogoly- és munkatáboraiiban (1944–1953). Doktori értekezés* [Hungarians of Transcarpathia in Soviet Prisoner of War and Labor Camps (1944–1953). Doctoral Dissertation].

- Debrecen: Debreceni Egyetem. Available: <https://dea.lib.unideb.hu/items/66c29e50-7bbf-4c37-ace6-8dc48815995c> (In Hungarian)
12. Oficinskij, Román 2010. A szovjet–csehszlovák tárgyalások és egyezmény Kárpátalja sorsáról [The Soviet–Czechoslovak Negotiations and Agreement on the Fate of Transcarpathia]. In: Fedinec, Csilla – Vehes, Mikola (eds.) *Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra*. Budapest: Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete. 242–244. o. (In Hungarian)
 13. T. Somogyi, Magda 2011. Janurik Tamás, Magyar képzőszótár. A mai magyar köznyelv képzőváltozatai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009. XXVIII + 337 lap [Tamás Janurik, Dictionary of Hungarian Derivational Suffixes: Variants of Derivational Suffixes in Contemporary Standard Hungarian. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009. XXVIII + 337 pages]. *Magyar Nyelv* 107/2: 227–232. o. (In Hungarian)
 14. Tornai, Csongor Gáspár 2020. A kárpátaljai magyarság erőpróbái (1944–1946) [The Trials of the Hungarians of Transcarpathia (1944–1946)]. In: *Vörös és fehér: Társadalmi-politikai átmenetek Északkelet-Magyarországon a 19–20. század fordulójától*. Eger: Eszterházy Károly Egyetem – Líceum Kiadó. 325–337. o. (In Hungarian)
 15. Vida, István – Zseliczky, Béla 2004. Az 1945. június 29-i szovjet–csehszlovák szerződés Kárpátaljáról [The Soviet–Czechoslovak Treaty of June 29, 1945, on Transcarpathia]. *Külügyi Szemle* 3/1–2: 232–260. o. (In Hungarian)
 16. Zseliczky, Béla 1998. *Kárpátalja a cseh és szovjet politika érdekerében 1920–1945. Politikátörténeti füzetek X.* [Transcarpathia in the Sphere of Interest of Czech and Soviet Politics (1920–1945). Political History Booklets X.]. Budapest: Napvilág Kiadó. (In Hungarian)

Nyelvhasználati sajátosságok a Szovjetunióhoz csatolt Kárpátalján a Vörös Zászló kerületi lap 1945–1946. évi anyagai alapján

Gazdag Vilmos, PhD, docens. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, docens. gazdag.vilmos@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-9331-2307.

A sajtótermékek történelmi szempontú vizsgálata komoly hagyományokkal rendelkezik. Ezzel párhuzamosan a bennük megjelenő írások nyelvészeti szempontból is fontos források lehetnek. Általuk vizsgálhatóvá válnak például olyan jelenségek is, mint a helyesírás változása, az új szavak megjelenése, vagy a kisebbségi helyzetben megjelenő lapok esetén akár a nyelvi helyzet sajátosságai is. Jelen munka keretein belül a kárpátaljai Beregszászi járás 1945–1946. évi nyelvi sajátosságainak a vizsgálatát végeztem el a *Vörös Zászló* című kerületi lap anyagai alapján. A kutatás célja – a korábbi vizsgálataimhoz igazodva – a másodnyelvi hatás nyomán jelentkező nyelvi sajátosságok bemutatása volt.

Az újság írásait a régió névhasználatát illetően is érdekes lehet megnézni. Azokban ugyanis a *Kárpáti terület* elnevezés mellett, több ízben *Zákárpát-terület*-ként is említésre kerül a *zákárpátszakai* vagy *kárpátontúli* terület. Érdekes adalék lehet az elnevezés használatával kapcsolatosan az a tény is, hogy az 1946. évi lapszámokban az elvileg hivatalos, de a magyar használat tekintetében amúgy is elég labilis írásmóddal megjelenő *zakarpátszakai*, vagy *zákárpátszakai*, avagy *zakarpátszakai terület* névformával mindösszesen

hat alkalommal éltek a szerkesztőség munkatársai. Ennél is kevesebbszer, csupán egy-egy alkalommal fordul elő, a későbbi időszakok során igen gyakorivá váló *Kárpátontúli* vagy *Kárpátontúl terület* elnevezés használata. A leggyakrabban ugyanakkor a *Kárpátalja* formátummal találkozni. Ha csak az 1946-os lapszámokat nézzük, akkor is 33 előfordulást adathozhatunk. A névhasználati bizonytalanságok kapcsán példákat természetesen nem csak a régió nevét illetően találhatunk. A lap hasábjain meglehetősen sok módozata van a településnevek használatának, de következetesnek összességében egyik sem mondható. A helynév leggyakrabban írásonként változó, lényegében a szerzői „önkény” kérdése, hogy melyik névalak is kerül szerepeltetésre, így pl. egymástól függetlenül találkozhatunk például a *Bátyú* és *Vuzlove* megnevezésekkel. Gyakorta előforduló jelenség viszont, hogy egymás mellett, egyfajta pontosításként használják a települések magyar és szláv neveit: *Zmijivka* (*Kígyós*), *Lipove* (*Hetyen*), *Csetovó* (*Csetfalva*), *Csopivka* (*Ardó*) stb.

A Vörös Zászló említett évekből vett lapszámaikra illetően számos olyan helyesírási következetlenségre találhatunk példát, amelyek alapvetően a szerzői vagy nyomdászati figyelmetlenség következményei. Ilyennek tekinthetők például az egy íráson belül előforduló eltérő szóalakok megjelenései: *kontrol-bizottság* – *kontroll-bizottság*, *volébal* – *voléball* stb. Ilyen példákat tucatjával lehetne említeni, de érdekesebb kérdésként tekinthetünk az államapparátus működésével kapcsolatosan megjelenő szláv eredetű szavak körüli bizonytalanságokra. Az ilyen szavak magyar alakjának megjelenési formái nyilvánvalóan ugyancsak a szerzők egyéni belátásmódjának az eredményeképpen jöhettek létre. Ezek között említhetjük például az *Alekszej Grigorjevics Sztahanov*-ról elnevezett mozgalom, illetve az abban résztvevők megnevezését: *sztachanovisták* – *sztahhanovisták*. Az újság lapjain természetesen találkozni számos, a korszakhoz tartozó historizmussal is, amelyek ma már a történelmi írásokban is ritkán vagy csupán más alakban fordulnak elő. Ide sorolhatjuk például a *bolsevikiek*, *narodnyik*, *zemsztvó*, *Kompárt* stb. szavakat is.

Amint az a fent leírtakból egyértelműen látszik, a szovjet hatalom a terület bekebelezését követően egy gyors és meglehetősen intenzív folyamat keretei között próbálta meg kiépíteni a hiányzó intézményrendszert, s ezzel egyidejűleg terjeszteni a párt eszmeiségét. Ez utóbbi kiemelt célként jelent meg, s minden lehetséges eszközt felhasználtak a jobb eredmények elérése érdekében. A helyi szervek és a sajtó is intenzíven bekapcsolódott a lakosság eszmei nevelésébe, ami nyilván ahhoz vezetett, hogy az aktuális eseményekről való tájékoztatás egyrészt ideológiai színezettel valósult meg, másrészt az intézményrendszer, a politikai, társadalmi és gazdasági élet uniformizációja és szovjetizációja nyomán számos orosz és ukrán kölcsönző került be a magyar szóhasználatba. E szavak egy része, épp az ideológiai színezet miatt mára archaizálódott és passzív használatúvá vált, de vannak olyan, a pártideológiához kevésbé kötődő szavak is, amelyek máig használatosak maradtak.

Kulcsszavak: *Kárpátalja, Szovjetunió, magyar, sajtónyelv, nyelvhasználati sajátosságok.*

**Мовознавчі особливості в Закарпатті, приєднаному до
Радянського Союзу, на основі матеріалів районної газети
«Червоний Прапор» (1945–1946)**

Газдаг Вільмош, доктор філософії, доцент. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, доцент. gazdag.vilmos@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-9331-2307.

Історичний аналіз друкованих видань має давні традиції. Паралельно з цим, опубліковані в них тексти, можуть бути важливими джерелами з позиції лінгвістичного аналізу. Вони дозволяють досліджувати такі явища, як: зміни в правописі, поява нових слів або, у випадку видань, що з'являються у мовному середовищі меншин, особливості мовної ситуації. У роботі проаналізовано мовні особливості Березівського району Закарпатської області у 1945–1946 роках на основі матеріалів районної газети «Червоний Прапор», яка виходила друком угорською мовою.

Мета дослідження – виявлення мовних особливостей, що виникли під впливом української мови.

Розглянуто використання назв регіону в публікаціях газети. Окрім назви «*Kárpáti terület*», кілька разів використовується термін «*Zákárpát-terület*», а також варіанти «*zákárpátszkai*» або «*kárpátontúli terület*». Варто зазначити, що у випусках газети за 1946 рік редакція використала офіційний, але незвичний у тогочасному вжитку термін «*zakarpátszkai*» чи «*zakarpátszkai*» лише шість разів. Ще рідше зустрічаються назви «*Kárpátontúl*» або «*Kárpátontúli terület*», які пізніше набули поширення. Найчастіше ж натрапляємо на форму «*Kárpátalja*», яка в 1946 році була зафіксована 33 рази.

Зазначено, що подібна невизначеність спостерігається і у випадку вживання топонімів. У газетних статтях трапляються різні варіанти назв населених пунктів, оскільки їх вибір залежить від автора тексту. Наприклад, одночасно можуть використовуватися назви «*Bátyú*» і «*Vuzlove*». Часто також спостерігаємо практику подвійного написання – угорською та слов'янською мовами з метою конкретизації: «*Zmijivka (Kígyós)*», «*Lipove (Hetyen)*», «*Csetovó (Csetfalva)*», «*Csopivka (Ardó)*» тощо.

У випусках «Червоного Прапора» 1945–1946 років можна знайти численні орфографічні непослідовності, які, ймовірно, виникли через авторську або друкарську неуважність. До них належать різні варіанти написання одного й того ж слова в межах однієї статті: «*kontrol-bizottság*» – «*kontroll-bizottság*», «*volébal*» – «*voléball*» тощо. На особливу увагу заслуговує невизначеність у використанні слів слов'янського походження, що пов'язані з функціонуванням державного апарату. Їхні угорські форми, ймовірно, залежали від індивідуальних уподобань авторів. Наприклад, це стосується назви руху, пов'язаного з *Алексеем Грузоровичем Стахановим*, а також позначення його учасників: «*sztachanovisták*» – «*sztahhanovisták*». На сторінках газети можна також знайти численні історизми, характерні для того часу, які сьогодні рідко використовують навіть у наукових працях. До них належать слова «*bolsevikiek*», «*narodnyik*», «*zemsztvó*», «*Kompárt*» тощо.

Результати аналізу показують, що після приєднання Закарпаття до складу Радянського Союзу нова влада швидко і доволі інтенсивно почала створювати нову

адміністративну систему та водночас поширювати комуністичну ідеологію. Це завдання стало пріоритетним, і для досягнення найкращих результатів використовувалися всі можливі засоби. Наголошено на тому, що до ідеологічного виховання населення активно залучалися місцеві органи влади та преса. Це призвело до того, що висвітлення актуальних подій супроводжувалося ідеологічним забарвленням, а в процесі уніфікації та радянзації політичного, соціального та економічного життя в угорську мову проникло чимало запозичень з російської та української мов.

Виявлено, що частина цих слів згодом архаїзувалася через тісний зв'язок з радянською ідеологією. Однак менш ідеологізовані лексичні запозичення залишилися в угорській мові й використовуються дотепер.

Ключові слова: *Закарпаття, Радянський Союз, угорська мова, мова преси, особливості мововживання.*

Peculiarities of language use in Soviet-annexed Transcarpathia based on the materials of the Vörös Zászló district newspaper (1945–1946)

Vilmos Gazdag, PhD, associate professor. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of Philology, associate professor. gazdag.vilmos@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-9331-2307.

The historical analysis of press publications has a strong tradition. At the same time, the writings appearing in them can also serve as important sources from a linguistic perspective. They allow for the examination of phenomena such as changes in spelling, the emergence of new words, or – in the case of newspapers published in minority contexts – the peculiarities of the linguistic situation. Within the framework of this study, the linguistic characteristics of the Berehove district of Transcarpathia in 1945–1946 were analysed based on materials from the district newspaper *Vörös Zászló*. The aim of the research was to present linguistic peculiarities arising from the influence of a second language.

Examining the newspaper's articles with regard to regional name usage is also noteworthy. In addition to the designation *Kárpáti terület*, the term *Zákárpát-terület* also appears several times, reflecting the influence of the Ukrainian and Russian languages. An interesting aspect of this name usage is that in the 1946 issues, the theoretically official but linguistically unstable spellings *zakarpatiskai*, *zákárpátszkai*, and *zakarpatiskai terület* appeared only six times in total. Even less frequently – only once or twice – were the later common terms *Kárpátontúl* or *Kárpátontúli terület* used. However, the most frequently encountered designation was *Kárpátalja*, which appeared 33 times in the 1946 issues alone.

The uncertainty in name usage is not limited to the region's name. The newspaper contains multiple variations of settlement names, none of which are used consistently. The choice of name form often depended on the writer's preference, leading to independent occurrences of names such as *Bátyú* and *Vuzlove*. A frequently observed phenomenon is the simultaneous use of Hungarian and Slavic settlement names as clarifications, such as *Zmijivka (Kígyós)*, *Lipove (Hetjen)*, *Csetovó (Csetfalva)* and *Csopivka (Ardó)*.

The issues of *Vörös Zászló* from the examined period also contain numerous spelling inconsistencies, likely resulting from authorial or printing errors. Examples include

variations such as *kontrol-bizottság* – *kontroll-bizottság* and *volébal* – *voléball*. These inconsistencies could be listed extensively, but a more interesting question is the uncertainty surrounding the use of Slavic-derived words related to state administration. The Hungarian adaptations of these terms likely emerged based on the authors' individual preferences. For instance, the movement named after Alexei Grigoryevich Stakhanov is variously referred to as *sztachanovisták* and *sztahhanovisták*.

The newspaper also contains numerous historical terms from the era, which are now rarely used even in historical texts or appear in different forms. These include words such as *bolsevikiek*, *narodnyik*, *zemsztvó*, and *Kompárt*.

As evident from the above-mentioned results, following the annexation of the region, Soviet authorities sought to rapidly and intensively establish the missing institutional framework while simultaneously promoting the party ideology. The latter goal was prioritized, and all possible means were employed to achieve better results. Local authorities and the press actively participated in the ideological education of the population, leading to news reporting that was both ideologically coloured and influenced by the uniformization and Sovietization of political, social, and economic life. As a result, numerous Russian and Ukrainian loanwords and concepts entered Hungarian usage.

Some of these words have since become archaic and fallen into passive use due to their ideological connotations. However, others, less tied to party ideology, have remained in active use to this day.

Keywords: Transcarpathia, Soviet Union, Hungarian language, press language, linguistic peculiarities.